

Explosief materiaal

De regering wijst een onderzoek naar de Nederlandse deelname aan de oorlog in Irak af. De bevolking wil zo'n onderzoek wél. Drie elementen moeten daarin een rol spelen: de rechtmatigheid van de oorlog, de manipulatie van de gegevens over massavernietigingswapens en het politieke of militaire karakter van de Nederlandse steun.

→ IRAK-DEBAT DOOR JOERI BOOM

VORIGE WEEK WOENSDAG vergaderde de Tweede Kamer voor de tiende keer over de kwestie-Irak. Nederland gaf politieke steun aan de Amerikaans-Britse oorlog tegen Saddam Hoessein. Die steun is omstreden. Er zijn geen massavernietigingswapens gevonden, Irak staat in brand en er komt steeds meer bewijs voor manipulatie door hoge Amerikaanse en Britse regeringsfunctionarissen.

Er is inmiddels een wirwar van onthullingen, verdachtmakingen en onderzoeken over hoe de Amerikaanse invasie van Irak werd voorgekookt en de internationale gemeenschap misleid. De essentie van het bedrog past op tweeënhalve A4'tje. Dat is de lengte van een uitgelekt memo dat op 1 mei 2005 door de *Sunday Times* werd gepubliceerd.

Het betrof de notulen van een bijeenkomst op het hoogste Britse regeringsniveau, gedateerd 23 juli 2002, tijdens welke premier Tony Blair overleg voert met de belangrijkste leden van zijn Irak-team. Sir Richard Dearlove, het hoofd van de Britse inlichtingendienst-buitenland, beter bekend onder zijn codenaam 'C', is dan net terug uit Washington en doet verslag van de besprekingen die hij er op hoog niveau heeft gevoerd. C vertelt dat de Amerikanen militaire actie zien als 'onvermijdelijk'. Hun doel is 'de verwijdering van Saddam'. De militaire actie zou 'gerechtvaardigd worden door het verband tussen terrorisme en massavernietigingswapens'. *'Intelligence and facts were being fixed around the policy.'* Met andere woorden: de Amerikanen produceerden inlichtingeninformatie en 'feiten' om hun reeds voorgenomen aanval te rechtvaardigen. Minister van Buitenlandse Zaken Jack Straw komt tot dezelfde conclusie. Bush had besloten militaire actie te ondernemen, 'maar het bewijs was dun'. Saddam bedreigde zijn bureaus niet en had minder massavernietigingswapens dan Libië, Noord-Korea of Iran.

Uit het memo blijkt verder dat de Amerikanen de Britten te kennen hebben gegeven dat ze hen nodig hebben. Op zijn minst willen ze gebruik maken van de Britse bases op Cyprus en Diego Garcia, vertelt de Britse comman-

dant der strijdkrachten. De zwaarste optie van Britse betrokkenheid gaat uit van een troepenbijdrage van veertigduizend man.

Straw zegt dat er een plan bedacht moet worden om Saddam een ultimatum te stellen voor de terugkeer van de wapeninspecteurs. 'Dit zou ook helpen bij de juridische rechtvaardiging van het gebruik van geweld.' Juridisch regeringsadviseur Lord Peter Goldsmith waarschuwt dat de verandering van regime die de Amerikanen willen, geen legale basis is voor militaire actie. Ook zelfverdediging en humanitaire interventie zijn dat niet. Blijft over: militaire actie met instemming van de Veiligheidsraad. Maar 'terugvallen op resolutie 1205 van drie jaar geleden wordt moeilijk'. Tony Blairs bijdrage aan de discussie is beperkt maar belangrijk. Hij merkt op dat het 'politiek en juridisch een groot verschil zou maken als Saddam zou weigeren de inspecteurs toe te laten'. Hij zoekt een *casus belli* die de aanval een wettelijke basis geeft. De bijeenkomst wordt beëindigd met een lijstje opdrachten. Uitgangspunt is Britse deelname aan de oorlog, terwijl de wereld dan nog denkt dat oorlog afgewend kan worden als Saddam meewerkt met wapeninspecties.

Tot nog toe kostte de oorlog het leven aan honderdduizenden Irakezen, meer dan drieduizend Amerikanen en 140 Britten. Twee Nederlandse militairen, behorend tot de stabilisatiemacht SFIR, die op verzoek van de VN de bezettende Coalitietroepen bijstonden, sneuvelden. Er werden geen massavernietigingswapens gevonden. Verschillende onderzoekscommissies in Groot-Brittannië en de VS (zie kader) hebben inmiddels vastgesteld dat inlichtingeninformatie werd gemanipuleerd. Na de oorlog deed onderminister van Defensie Paul Wolfowitz uit de doeken dat verandering van regime de werkelijke reden was om ten strijde te trekken, en de dreiging van Hoesseins wapenarsenaal slechts een verkoopargument.

Hoe staat het ervoor in Nederland, dat de Amerikaans-Britse aanval steunde? Hoewel 87 procent van de bevolking meent dat er een onderzoek moet komen naar de besluit-

vorming, blijft de regering dat stelselmatig afwijzen. Nog altijd heeft de regering niet alle relevante documenten die zicht kunnen bieden op de achterliggende redenen voor die steun vrijgegeven. Zo nu en dan duikt er uitgelekte informatie op die zorgt voor politieke onrust.

Afgelopen maand kwamen *Argos* (radio) en *Reporter* (televisie) met bevindingen op de proppen die nieuw licht werpen op het besluit politieke steun te verlenen. Het lijkt erop dat voor Nederland voorop stond dat Amerika, de belangrijkste bondgenoot, gesteund diende te worden. 'Ik heb wel een idee hoe het is gegaan', zei D66-fractievoorzitter Alexander Pechtold tijdens het debat vorige week. 'De Amerikanen wilden oorlog en de regering vond het in het belang van Nederland om hen te steunen. Nederland was betrokken bij Operatie Enduring Freedom, wat in de praktijk neerkwam op betrokkenheid bij de voorbereiding van de oorlog in Irak. Door een breuk in de regering werd echter rekening gehouden met een nieuwe coalitie met de PVDA. Daarom werd de politieke variant gekozen, waarbij de militaire steun werd stopgezet.'

Maar nog altijd: geen onderzoek. In de afgelopen vier jaar werden negen moties ingediend waarin om een onderzoek werd gevraagd. Steeds wist de regering een kamermeerderheid aan haar zijde die dat afwees. Nu is die meerderheid sterker dan ooit, want ook de PVDA heeft zich bij de tegenstanders geschaard. Tijdens de onderhandelingen over regeringsdeelname in Beetsterzwaag gaf de partij dit punt weg aan het CDA. Wellicht gaat de Eerste Kamer onderzoek doen. Ook de senaat heeft immers de bevoegdheid een parlementaire enquête te houden en alleen de fracties in de Tweede Kamer zijn gehouden aan het regeerakkoord.

Terug naar het Britse document uit juli 2002, dat inmiddels bekendstaat als het *Downingstreet Memo*. Daarin komen drie elementen bij elkaar: de volkenrechtelijke basis van de aanval, manipulatie van inlichtingenmateriaal en militaire bijstand. Ook bij



Irak, juli 2004. Camp Smitty van de Nederlanders bij As Sanawah

de Nederlandse steun aan de oorlog spelen die elementen een rol.

Was de oorlog legaal?

Volgens de regering wel, want resolutie 1441 en eerdere resoluties van de Veiligheidsraad waren aangenomen onder hoofdstuk VII van het VN-handvest dat het mogelijk maakt geweld te gebruiken. Maar volgens vele juristen, en een grote meerderheid van de Veiligheidsraad, was een nieuwe resolutie nodig. In resolutie 1441 werd gedreigd met *serious consequences* als Irak zijn ontwapeningsverplichtingen niet zou nakomen. Dat was een afzwakking van de terminologie in eerdere resoluties, waarin *with all necessary means* stond. De Britten hadden die afzwakking bewust opgenomen om 1441 aangenomen te krijgen. Een volgende, hardere resolutie haalde het niet. Toch viel Bush aan, met Nederlandse steun.

Officieel stond Nederland op het standpunt dat het twaalf jaar lang niet naleven van VN-resoluties door Saddam Hoessein de reden was om de aanval te steunen. Tussen de regels door haalden bewindslieden echter vaak de omstrede massavernietigingswapens erbij (zie kader). *Reporter* citeerde uit een intern memorandum aan de minister van Buitenlandse Zaken van 19 augustus 2002. Daarin wordt gesteld dat de juridische basis voldoende, maar 'niet onaanvechtbaar is'. 'Militaire actie, gericht op *regime change*, ligt volkenrechtelijk veel moeilijker. Het verdient dan ook aanbeveling dat Nederland uit blijft gaan van de noodzaak van de ontmanteling van de Iraakse mas-

savernietigingswapens', zo heet het. Eerder al citeerde *NRC Handelsblad* uit documenten van juridische medewerkers van Buitenlandse Zaken en Defensie waarin twijfel werd geuit. Volgens de Defensie-medewerker kon alleen een nieuwe resolutie als grondslag dienen voor een rechtmatige aanval.

Reporter toont hoe in interne stukken niet het voorkomen van oorlog, maar juist een aanval als uitgangspunt dient. Nederland zoekt naar mogelijkheden om die legaal te steunen. De Nederlandse Permanente Vertegenwoordiger (PV) bij de Verenigde Naties stuurt op 25 februari 2003 een telex naar Buitenlandse Zaken in Den Haag. Op dat moment wordt nog druk gelobbyd door de Britten voor een hardere resolutie. De PV schetst de vier 'basisscenario's', alle vier uitlopend op oorlog. Vooral scenario nummer vier is interessant. Uiteindelijk was dat de voorspelling die uitkwam. 'Resolutie wordt niet aangenomen: meer dan zes onthoudingen. Ook in dit geval zullen VS en VK militaire actie tegen Irak gaan ondernemen. [...] Wenst Nederland de zijde van VS/VK te kiezen, dan zal de argumentatie vooral in de *Realpolitik* gezocht moeten worden. Nederland wil niet aan de zijlijn staan als de grootste bondgenoot besluit in Irak te interveniëren om een ook in Nederlandse ogen gerechtvaardigde doelstelling te bereiken.'

In het debat van woensdag deed minister van Buitenlandse Zaken Verhagen zowel de twijfels over de juridische grondslag die niet werden meegedeeld aan de Kamer als de telex uit New York af als gedachtebepalingen

ZO GEZEGD, ZO GEDAAN

'Militaire actie, gericht op *regime change*, ligt volkenrechtelijk veel moeilijker. Het verdient dan ook aanbeveling dat Nederland uit blijft gaan van de noodzaak van de ontmanteling van de Iraakse massavernietigingswapens.' (Uit een intern memo van Buitenlandse Zaken, gedateerd 19 augustus 2002, geopenbaard door *Reporter*)

DE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN (DE HOOP SCHEFFER):

'De legitimatie voor optreden van de internationale gemeenschap ligt voor mij nagelvast in de kwestie van de massavernietigingswapens.' (5 september 2002)

'Wij staan (...) voor het ongelooflijk moeilijke dilemma waarvoor de hele wereldgemeenschap staat, namelijk de manier waarop men moet omgaan met dit soort landen, die massavernietigingswapens hebben en aangetoond hebben ze te gebruiken.' (30 januari 2003)

'Ik ben het ermee eens dat je moet voorkomen dat een dictator als Saddam Hoessein, in het bezit van massavernietigingswapens, wanhoopsdaden pleegt.' (12 februari 2003)

'Waarop is de inspanning van de gehele wereld gericht? Op de ontwapening van Saddam Hoessein, zodat hij niet in staat zal zijn om massavernietigingswapens in te zetten. Dat is altijd onze inzet geweest en zal het ook blijven.' (12 februari 2003)

'Wij hopen dat alle activiteiten zullen leiden tot zo'n grote druk dat Saddam Hoessein op zijn schreden terugkeert en de massavernietigingswapens uitbant op de wijze waarop de internationale gemeenschap dat wil.' (12 februari 2003)

'Noch de VS, noch de internationale gemeenschap is bezig met oorlogsvoorbereiding. De internationale gemeenschap wil duidelijk maken dat het zo niet langer kan in Irak en dat Saddam Hoessein zijn massavernietigingswapens weg moet halen.' (19 februari 2003)

DE PREMIER (BALKENENDE):

'De essentie is echter de ontwapening van een agressor die massavernietigingswapens in zijn bezit heeft (...)' (18 maart 2003, twee dagen voor de aanval)

'Er was toen een lacune in onze kennis. (...) Als wij toen de huidige kennis hadden gehad, was het mogelijk geweest om veel zaken te voorkomen. Ik erken dat wel, maar het is niet fair om daarvan uit te gaan. Wij moeten de zaken van destijds beoordelen aan de hand van het beleid en de criteria die op dat moment golden.'

HEEL EN HALF ONDERZOEK

JANUARI 2004, Hutton-rapport (VK). Lord Hutton onderzocht de dood van dr. David Kelly, een wapenexpert van het ministerie van Defensie. Kelly pleegde zelfmoord nadat bekend was geworden dat hij de bron was van BBC-items die stelden dat de regering-Blair in het 'septemberdossier' het gevaar van Irak heeft overdreven. De regering wordt vrijgepleit en de BBC gekritiseerd. Politiek en publiek zijn uiterst sceptisch over de bevindingen.

JULI 2004, Butler-rapport (VK). Lord Butler vindt geen bewijzen van moedwillige verdraaiing van inlichtingen. Wel oordeelt hij dat de '45 minutenclaim' te ongenueanceerd naar voren is gebracht. Tony Blair overleeft het debat zonder veel moeite.

MAART 2005, Iraq Intelligence Commission concludeert dat de Amerikaanse inlichtingengemeenschap 'dead wrong' was bij het vaststellen van Iraks wapencapaciteit. 'Oververhitte conclusies' werden aan beleidsmakers gepresenteerd. Geen aanwijzingen voor politieke druk om inlichtingconclusies aan te scherpen. Sindsdien hebben verschillende ex-CIA-medewerkers verklaard dat die druk er wel was. Onder hen Tyler Drumheller in april vorig jaar.

MEI 2005, Downingstreet Memo's (VK en VS). Na het uitlekken van het memo waarin MI6-baas 'C' vertelt dat de Amerikanen inlichtingenmateriaal manipuleren, lekken nog zes Britse regeringsmemo's uit. Het beeld: de Amerikanen willen hoe dan ook Irak aanvallen en de Britten zoeken naar een manier om daarin mee te gaan. Het publiek wordt misleid. Blair en Bush ontkennen de aantijgingen. Vooral nog geen onderzoek.

FEBRUARI 2007, Office of Special Plans (VS). Inspecteur-generaal van het Pentagon concludeert dat 'inlichtingenmateriaal over de relatie tussen Irak en al-Qaeda is gemanipuleerd door hoge Defensie-medewerkers ter ondersteuning van de beslissing van de regering om Irak aan te vallen'.

6 MAART 2007, Lewis Libby, stafchef van vice-president Dick Cheney, wordt veroordeeld wegens het lekken van de naam van CIA-agente Valerie Plame. Zij is de echtgenote van ambassadeur Joseph C. Wilson die in juli 2003 bekendmaakte dat Bush had gelogen over pogingen van Irak om in Niger uraniumerts te bemachtigen. Libby en Cheney wilden wraak nemen op Wilson. Cheney kan in Libby's val worden meegesleurd.

en brainstormsessies die geen beleidslijnen vertegenwoordigen. Bovendien vindt de regering dat *Reporter* 'selectief geshopt' heeft in de citaten. *Reporter* heeft de telex op zijn site gezet. Alle geschetste scenario's gaan uit van steun aan de VS.

Baseerde Nederland zich op opgeklopte gegevens over massavernietigingswapens?

Dat is nog steeds niet duidelijk, aangezien het belangrijkste rapport van de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) strikt geheim blijft. Minister Van Middelkoop van Defensie gaf toe het niet gelezen te hebben in zijn voorbereiding op het debat. De Nederlandse regering heeft steeds gezegd dat zij zich heeft beroepen op een eigen afweging van de dreiging. Aangezien Nederland niet de mvw's als casus belli aangreep, maar de niet-medewerking van Saddam Hoessein met de VN, is de *fixing of evidence* minder zwaarwegend dan in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Toch zijn er aanwijzingen dat de MIVD niet blij was met de manier waarop bewindslieden omgingen met zijn analyses.

Zo is daar de 45-minutenclaim, gelanceerd door Tony Blair. Eind september 2002 presenteerde hij een Brits inlichtingenrapport waarin onder meer werd gesteld dat Irak 'binnen 45 minuten' een aanval kon uitvoeren met flinke hoeveelheden chemische en biologische wapens. In *NRC Handelsblad* verscheen in juni 2004 een artikel waaruit bleek dat de MIVD kanttekeningen plaatste bij het Britse rapport. 'Het "nieuwe" feit dat sommige chemische en biologische wapens binnen 45 minuten inzetbaar zouden zijn, is slechts een verwijzing naar bestaande Iraakse slagveldwapens, zoals chemische artilleriegranaten met beperkt bereik en gelimiteerde militaire toepasbaarheid.' Ook op andere punten deelde de MIVD de conclusies van zijn Amerikaanse en Britse zusterdiensten niet. De MIVD was bijvoorbeeld niet onder de indruk van Colin Powells presentatie in de Veiligheidsraad op 5 februari 2002. In 2004 zei Powell over de bronnen van zijn verhaal dat ze 'onnauwkeurig en verkeerd en in sommige gevallen willens en wetens misleidend' waren. De regering heeft nooit de conclusies van de MIVD met de Kamer gedeeld, waardoor het beeld bleef bestaan dat van Irak een sterke dreiging uitging.

Heeft Nederland de oorlog werkelijk slechts politiek gesteund?

In de *Argos*-uitzending van 16 maart wordt een Deense bron aangehaald die meldt dat de Nederlanders net als de Denen een gedetailleerd verzoek tot militaire bijstand kregen van de Amerikanen. De Denen leverden vervolgens *special forces* en een marineschip. Op 25 maart kwam *Reporter* met het document op de propen. Het is gedateerd 21 november 2002 en het

is gedetailleerd. Er wordt onder meer gevraagd naar special forces, onderzeeërs, F16's, precisiewapens, een gemechaniseerd bataljon, mijnenvegers en luchtlandingstroepen. De lijst is niet gemeld aan de Kamer. Dat hoeft ook niet, zegt de regering, want het betreft geen officieel verzoek, maar een 'sondering' en bovendien zijn we er niet op ingegaan.

Maar is dat zo? *Argos* beschikt over uitstekende bronnen binnen de krijgsmacht. Het programma meldt dat volgens sommige van die bronnen Nederlandse F16's die gestationeerd waren in Kirchizië voor Operatie Enduring Freedom, fotoverkenningen uitvoerden boven Irak. Bovendien haalt *Argos* verschillende bronnen aan die stellen dat Nederlandse commando's bij de oorlog betrokken waren. In het noorden hielpen ze mee met het openen van een tweede front. In het zuiden voerden ze langeafstandsverkenningen uit samen met de Denen. *Argos* citeert een 'inlichtingenofficier van een West-Europees Navo-land' die vertelt dat een Deens rapport is uitgelekt over de geheime operaties van Deense commando's. Daarin wordt ook melding gemaakt van samenwerking met Nederlandse commando's in Zuid-Irak. *Attached parts NL-forces*-worden ze genoemd. Na de uitzending wordt de inzet van commando's aan *Argos* bevestigd door nieuwe bronnen, onder wie een Nederlandse officier.

Tijdens het debat zegt minister Van Middelkoop van Defensie dat er nooit geheime operaties zijn geweest. De geruchten over een Nederlandse onderzeeër met Amerikanen aan boord die zou hebben meegewerkt aan het voorbereiden van de aanval op Irak (nieuws van *Argos*), ontzenuwt hij. De Amerikanen waren wel aan boord, maar de boot had een opdracht in het kader van Operation Enduring Freedom en bevond zich te ver van Irak voor enige voorbereidingshandeling. Dat laatste argument brengt Van Middelkoop pas aan het eind van het debat in. Blijkbaar werd hij tussendoor bijgepraat door zijn medewerkers. Over F16's en commando's zegt hij dat 'wij geen bijdrage in welke vorm ook hebben geleverd aan de Amerikaanse inval in Irak'. Zijn voorganger Henk Kamp had het eerder over 'Nederlandse eenheden'. Zo kon hij er nog mee weggelopen als toch uitkwam dat commando's op Iraaks grondgebied waren geweest. Die opereren in groepjes, kleiner dan de kleinste militaire eenheid.

Argos houdt voet bij stuk. Er zwerft een explosief inlichtingenrapport rond. Als de *Argos*-redactie het te pakken krijgt, zit het kabinet in het nauw. Binnenkort worden in het Deense parlement vragen gesteld over de inzet van de commando's. Het zal niet de eerste keer zijn dat de Deense regering onder druk van de oppositie een geheime rapportage declassificeert. Ook het Deense onderzoek van de militaire inlichtingendienst naar de Iraakse massavernietigingswapens werd vrijgegeven. ●